

В. Горбалінський,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ГАРАНТІЇ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Питання захисту адміністративним судом прав, свобод та інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень залишається актуальним, з огляду на відсутність належного правового регулювання, наприклад правотворчої діяльності (якщо це стосується рішень суб'єктів владних повноважень) або суперечливості чинного законодавства, що призводить до виникнення багатьох проблем, пов'язаних застосуванням такого законодавства. В подальшому це ускладнює здійснення судом захисту прав, свобод та інтересів осіб і породжує проблеми при реалізації права на судовий захист, при обранні та застосування передбачених КАС України способів захисту.

Ефективність правосуддя напряму залежить від реальної можливості особи реалізувати право на судовий захист, скориставшись незабороненими законом способами. Звідси виникає потреба у виробленні єдиних підходів до розуміння змісту поняття права на судовий захист, гарантій та засобів його реалізації в порядку адміністративного судочинства. З іншого боку, постійні зміни процесуального закону та судової практики не сприяють уніфікації підходів до досліджуваної нами категорії, що в кінцевому рахунку позначається на якості правосуддя та ефективності захисту порушених прав осіб у публічно-правових відносинах.

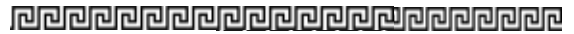
За таких обставин питання реалізації права на судовий захист в адміністративному судочинстві має як теоретичне, так і практичне значення. Крім того, потребує наповнення новим змістом саме поняття права на судовий захист, правомочностей особи його реалізувати при зверненні до адміністративного суду та обранні способів захисту.

Стан наукових досліджень. Поряд з цим в юридичній доктрині досить не склалося єдиного бачення поглядів на сутність права на судовий захист. Різні дослідники в зміст цього поняття владують різні підходи, однак незаперечним є той факт, що судовий захист є найбільш досконалою формою захисту суб'єктивних прав осіб і потребує наукового осмислення і вивчення. В контексті нашого дослідження слід звернути увагу на здобутки тих вчених, які прямо чи опосередковано підіймали на сторінках своїх праць проблеми судового захисту прав, свобод та інтересів осіб, зокрема такі, як С.С. Бирюков, С.В. Васильєв, О.В. Зудіхін, В.В. Комаров, Т.О. Крисань, О.В. Лемак, А.М. Николаєнко, Н.А. Федосенко та інші.

Метою статті є дослідження права на судовий захист в адміністративному судочинстві і з'ясування способів судового захисту як гарантій права на судовий захист.

Викладення основного матеріалу. На нашу думку, право на судовий захист є елементом системи захисту

прав людини, яка втілена у Конвенції прав людини і основоположних свобод, Конституції України і отримала подальшу реалізацію у процесуальних кодексах.

Право на судовий захист, є складовою системи прав людини, міститься у Конституції України, гарантоване нею і є тим конституційним правом людини, яке вона реалізує у випадках порушення інших конституційних прав. Як складовий елемент системи прав людини право на судовий захист також проявляється у вигляді суб'єктивного права особи на звернення до суду, яке реалізується за допомогою певних засобів звернення, а саме шляхом подання позову, шляхом обрання способів захисту, які передбачені у законі.

Називаючи передбачену ч. 1 ст. 55 Конституції України норму «правом на судовий захист», Конституційний Суд України фактично розуміє це право як право особи на звернення до суду (право на правосуддя, на доступ до нього, право на судовий розгляд, тобто право на сам процес). Разом із тим, як зауважують окремі науковці, право на судовий захист не вичерпується правом на звернення до суду; воно включає в себе право на особисту участь у відстоюванні своїх прав і свобод, право вимагати від суду надання захисту та право на отримання юридичної допомоги для реалізації перерахованих прав. Право на захист у зв'язку з цим може розглядатися як сукупність правомочностей, що забезпечують особі можливість домагатися відновлення в правах. Можливість особистої участі у відстоюванні своїх інтересів – одна з гарантій ефективності судового захисту і спосіб її реалізації, а позбавлення права на особисту участь у захисті власного права розглядається як обмеження права на судовий захист [1, с. 21].

Право на судовий захист є складовою механізмом захисту прав людини. Судовий захист доцільно розглядати як одну з моделей захисту консти-

туційних прав людини через призму виконання державою своїх універсальних зобов'язань захищати права людини (визначених міжнародними, регіональними стандартами з прав людини та національними конституціями). Саме такий підхід повною мірою ілюструє роль держави щодо забезпечення ефективної, незалежної судової системи, яка, з одного боку, забезпечує реалізацію основоположного права на доступ до суду, а з іншого – є інституційною гарантією для інших основоположних прав людини [2].

Безумовно, що право на судовий захист також повинно мати гарантії його реалізації, адже без низ реалізація цього права буде не можливою. Відсутність дієвих механізмів судового захисту прав, свобод та інтересів осіб, зневажливе ставлення до цього, порушення, або ускладнення цього процесу призводять до відсутності у особи реалізувати своє право на захист, відновити свої порушені права, що в свою чергу є індикатором грубого порушення прав людини і не є припустимим в демократичній та правовій державі.

Сам факт фіксації прав і свобод людини, та створення системи їх захисту, без гарантій реалізації таких прав і свобод і гарантій захисту призводить не тільки до декларативності цього механізму в цілому, але і є показником того, що особа реалізувати свої права в державні не зможе.

Як вже зазначалося, право на судовий захист є одним із конституційних прав особи. Відповідальність за реалізацію цього права покладена на державу. Виконання державою цього обов'язку впливає на якість правосуддя, на стан захисту прав осіб. Для цього держава має створити і забезпечити гарантії реалізації цього права [3].

Такі гарантії реалізації права на судовий захист втілені у положеннях Конституції України. Конституція України встановлює право кожного

на судовий захист, а також гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (стаття 55). Вона гарантує і допускає звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод безпосередньо на підставі Конституції України (стаття 8), встановлює найважливіші гарантії незалежності суддів, засади судочинства, забороняє вплив на суддів (статті 126, 127, 129, 130), а також не допускає обмеження права на судовий захист навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. В основному Законі передбачено здійснення правосуддя виключно судами і заборонено делегування і привласнення цієї функції іншими органами і посадовими особами. Юрисдикцію судів поширено на всі правовідносини, що виникають у державі (стаття 124 Конституції України) [3].

Як зазначено у Рішенні Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010 (абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини) право на судовий захист забезпечується конституційними гарантіями здійснення правосуддя судами, утвореними на підставі Конституції України, та у визначеному законом порядку [4].

Як зазначає Управління Верховного комісара ООН із прав людини у рекомендаціях державам щодо імплементації прав людини під час розроблення конституцій, «судова система лежить в основі гарантій прав людини. По-перше, суд захищає окрему особу чи групи осіб від свавільних дій держави, таких як позбавлення волі, експропріація без законних підстав та/або справедливої компенсації, або невинуватого позбавлення соціальних послуг. По-друге, судові органи надають окремим особам або групам осіб можливість переглядати і вирішувати їх справи незалежним, компетентним та неупередженим органом. По-третє, рішення судової влади,

зокрема рішення, прийняті вищим апеляційним судом або конституційними судами, можуть впливати на державну політику та законодавство, наприклад, переглядаючи конституційність закону чи рішень або розглядаючи судові справи в інтересах суспільства [5, с. 107;2].

Таким чином, судовий захист виступає одночасно і правом особи, і гарантією реалізації конституційних прав і складовою механізму забезпечення прав і свобод людини, і яв вид державного захисту. При цьому здійснення цього права покладається на судову гілку влади. У зв'язку з чим актуальними є зміна підходів до розуміння судової гілки влади не як органу, «що вирішує спір – контролює інші гілки влади – до інституції, що здійснює захист конституційних прав» [2].

Ураховуючи вищевикладене судовий захист прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень по-перше, є складовою державного механізму захисту конституційних прав і свобод людини. По-друге, судовий захист прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень складається із двох взаємозалежних елементів: матеріального, який представляє собою норми права, які закріплюють загальні засади здійснення судового захисту і процесуального.

Процесуальний елемент, що втілює у собі процесуальну складову, включає в себе процедуру реалізації захисту порушених прав, свобод та інтересів в адміністративних судах яка втілюється у встановленому законом порядку розгляду і вирішенню публічно-правових спорів. Процесуальний елемент, як гарантія права на судовий захист, проявляється насамперед, у передбачених в процесуальному законі процедурах, які гарантують право на звернення і можливість обрання відповідних способів захисту. Отже, можливість реалізувати право

на судовий захист у публічно-правових відносинах передбачена процесуальним законом, а саме нормами КАС України, яким і встановлено судову процедуру здійснення цього права.

Процесуальна складова міститься у нормах КАС України, які забезпечують право особи реалізувати право на звернення, право на позов, право на відшкодування збитків, на виконання судового рішення тощо. Так, у ст. 5 КАС України зазначається, що особа, може звернутися до суду і просити захистити свої порушені права, свободи чи інтереси одним із способів, які визначені у кодексі.

У зв'язку з чим процесуальними гарантіями права на судовий захист виступають закріплені у процесуальному законі правомочності особи звернутися до суду, подати позов, обрати способи захисту порушених прав, свобод та інтересів, вимагати розгляду своєї справи незалежним судом, отримати судове рішення, яке відповідає вимогам законності та обґрунтованості, і вимагати його виконання тощо. Важливою гарантією на етапі звернення особи до суду є правомочність особи захистити свої порушені права, свободи та інтереси шляхом обрання способів захисту. Таким чином, держава гарантує особі вибрати той, самий ефективний, на її думку, спосіб захисту порушених прав свобод та інтересів з боку суб'єкта владних повноважень. Тому, визначені у нормах КАС України способи захисту порушених прав можна вважати складовим елементом гарантій права на судовий захист. При цьому, особа може обрати і інший спосіб захисту, що не суперечить закону, крім того, який передбачений у КАС України.

Висновки. Право на судовий захист пропонуємо розглядати як конституційне право особи, яке реалізується у формі суб'єктивного права особи, що має кожна людина незалежно від участі у судовому процесі і яке вона може реалізувати у разі

виникнення порушень її інших конституційних прав і свобод. Реалізація права на судовий захист в адміністративному судочинстві України забезпечується процесуальними гарантіями, які втілені у нормах КАС України і складають правомочності особи звернутися до суду, подати позов, обрати способи захисту порушених прав, свобод та інтересів, вимагати розгляду своєї справи незалежним судом, отримати судове рішення, яке відповідає вимогам законності та обґрунтованості, і вимагати його виконання тощо. При цьому способи захисту, які може обрати особа для відновлення своїх прав, свобод чи інтересів, порушених з боку суб'єктів владних повноважень слід вважати процесуальною гарантією реалізації права на судовий захист в адміністративному судочинстві.

Подальших наукових досліджень потребують способи судового захисту в адміністративному судочинстві.

Стаття присвячена аналізу права на судовий захист в адміністративному судочинстві України та гарантіям його реалізації. У статті зазначається, що судовий захист прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень по-перше, є складовою державного механізму захисту конституційних прав і свобод людини. По-друге, судовий захист прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень складається із двох взаємозалежних елементів: матеріального, який представляє собою норми права, які закріплюють загальні засади здійснення судового захисту. Далі у статті зазначається, що ефективність правосуддя напряму залежить від реальної можливості особи реалізувати право на судовий захист, скориставшись незабороненими законом способами. Доводиться, що право на судовий захист слід роз-

глядати як конституційне право особи, яке реалізується у формі суб'єктивного права особи, що має кожна людина незалежно від участі у судовому процесі і яке вона може реалізувати у разі виникнення порушень її інших конституційних прав і свобод. Робиться висновок, що реалізація права на судовий захист в адміністративному судочинстві України забезпечується процесуальними гарантіями, які втілені у нормах КАС України і складають правомочності особи звернутися до суду, подати позов, обрати способи захисту порушених прав, свобод та інтересів, вимагати розгляду своєї справи незалежним судом, отримати судові рішення, яке відповідає вимогам законності та обґрунтованості, і вимагати його виконання тощо. При цьому способи захисту, які може обрати особа для відновлення своїх прав, свобод чи інтересів, порушених з боку суб'єктів владних повноважень слід вважати процесуальною гарантією реалізації права на судовий захист в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: судовий захист, право на судовий захист, способи захисту, права особи, суб'єкт владних повноважень.

Gorbalinsky V. The right to judicial protection in administrative judiciary and guarantees of its implementation

The article is devoted to the analysis of the right to judicial protection in the administrative proceedings of Ukraine and guarantees of its implementation. The article states that the judicial protection of the rights, freedoms and interests of a person against violations by subjects of power, firstly, is a component of the state mechanism for the protection of constitutional human rights and freedoms. Secondly, judicial protection of the rights, freedoms

and interests of a person against violations by subjects of authority consists of two interdependent elements: material, which is the legal norms that establish the general principles of judicial protection. Further, the article states that the effectiveness of justice directly depends on the real possibility of a person to exercise the right to legal protection, using methods not prohibited by law. It is proved that the right to judicial protection should be considered as a constitutional right of a person, which is realized in the form of a subjective right of a person, which every person has regardless of participation in the court process and which he can realize in case of violations of his other constitutional rights and freedoms. It is concluded that the realization of the right to judicial protection in the administrative proceedings of Ukraine is ensured by procedural guarantees, which are embodied in the norms of the Civil Code of Ukraine and constitute the authority of a person to go to court, file a lawsuit, choose methods of protection of violated rights, freedoms and interests, and demand consideration of his case by an independent court, obtain a court decision that meets the requirements of legality and reasonableness, and demand its execution, etc. At the same time, the methods of protection that a person can choose to restore his rights, freedoms or interests, violated by subjects of power, should be considered a procedural guarantee of the realization of the right to judicial protection in administrative proceedings.

Key words: judicial protection, right to judicial protection, methods of protection, individual rights, subject of authority.

Література:

1. Карташев М. Проблема реалізації права на звернення до суду. Підприємництво, господарство і право. №5, 2019. С. 20–23.

2. Лотюк О.С., Митник О.В. Генезис механізму судового захисту конституційних прав людини. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/116/1349/3005-1?inline=1>

3. Савенко Д.М. Національна система правового захисту людини. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/61050d4c-4d3d-4efd-88c0-3edbc53758b9/content>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо

офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-10#Text>

5. Human Rights and Constitution Making. United Nations publication issued by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), 2018. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/ConstitutionMaking_EN.pdf

